Bir Fâkih Olması Cihetiyle İmam Buhârî

Hadis ilmiyle iştiğal edenlerin yakinen, gayrısının en azından ismen tanıdığı bir isimdir "İmam el- Buhari"… Hadis ilmindeki mahareti ve imametine kimsenin itiraz edemeyeceği seviyede bir muhaddislik mertebesi varsa da[1], fıkıh ilmindeki mevkii biraz göz ardı edildiğinden bu makalenin kaleme alınmasına ihtiyaç duyulmuştur. İmam Buhari "el-Camiu's-Sahih" inde hadis hakkındaki üstün kabiliyetini ortaya koyduğu gibi kendisini sair muhaddislerden ayrıcalıklı kılan fıkıh hususundaki maharetlerini de bu kitapla serd etmiştir. Kitabını bi zatihi kendisinin baplara ayırması ve hadislerden anlamış olduğu hükmü teracimine yansıtması bunlardan biri olarak sayılabileceği gibi, kendisinden önceki bir takım müçtehitlere muhalefette bulunması da[2] İmam Buhari'yi diğer muhaddislerden farklı kılan özelliklerdendir.[3] Buhari bu şekilde teraciminde sırasıyla ayetler, hadisler ve kavl-i sahabelerle istidlal etmektedir.[4] Bundan dolayıdır ki "**فقه البخارى فى تراجمه**" "Buhari'nin fıkhı teracimindedir" denilmiştir.[5]

İmam Buhari şöhreti ve herkesçe maruf olan büyüklüğünden dolayı bir takım mezheplere nispet edilmiştir. Kendisi birer Hanefi olan "İbn Mübarek, Veki' b. Cerrah" gibilerin kitaplarını okuması cihetiyle Hanefi olarak kabul edilirken öte yandan vardığı bazı fıkhî hükümlerde İmam eş-Şafii'ye muvafık düşmesi sebebiyle de "Şafii" diye nitelenmiştir.[6] Ancak el-Keşmirî'nin "Feydu'l-Bari" sine Mukaddime yazan Muhammed Bedr el-Âlem, İmam Buhari'nin bu şekildeki bazı muvafakatından yola onu Şafi mezhebine nispet etmenin doğru olmayacağını aksi takdirde onun, vardığı bazı fıkhi neticelerle İmam-ı Azam'a muvafık düştüğü yerlerin İmam eş-Şafi'ye mutabık düştüğü yerlerden az olmadığına vurgu yapar.[7]

İmam Buhari'nin, kendisine mahsus olan bir fıkıh anlayışı olması münasebetiyle müçtehit olduğu şüphe götürmeyecek bir durumdur. Teracim'inde Edille-i Asliyye ve Edille-i fer'iyye ye bir takım hadislerden isitdlal etmesi kendisine mahsus bir "usul anlayışının bulunduğu"nu göstermekte ve yine hadislerden bu usul ışığında bir takım istinbatlar yapması ve hakeza yine bunları teracimine yansıtması söylediğimizi müeyyit hüviyetini taşımaktadır. "Bir şeyin misaliyle açığa kavuşacağı şeklindeki zaruri kaide muktezasınca, İmam'ın bu tavrını "Sahih"inden misallendirerek yazıyı devam ettirmek faydalı olacaktır.

Edille-i Asliyye'den Kur'an ve Sünnet

İmam Buhari bizim usul ilminde edille-i asliyye'nin başında saymış olduğumuz "Kur'an" ın delil oluşunu ispat sadedinde serd dettiği ehadise "Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab…[8]" şeklinde bir terceme yapmıştır. Bu terceme altında getirmiş olduğu rivayetlerin bir kaçının misal olması kabilinden burada zikrolunması önemlidir.

1. Tarık b. Şihab tarikiyle rivayet edilmiştir ki: Yahudilerden bir adam Ömer (Radıyallahu anh)'e dedi ki: Ey Emiru'l-Mü'minîn! Şayet "Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim" şeklindeki şu ayet bize inmiş olsaydı

elbette bu günü bayram kabul ederdik. Ömer (Radıyallahu Anh) de (buna mukabeleten) “Muhakkak ki ben bu ayetin hangi gün indiğini biliyorum. Cuma günü Arafat’ta inmiştir” buyurdu.[9] Bu hadisi şerif tercemesiyle mukabele yapıldığında yapıldığında “Kur’anın dinde asıl olduğu ve onun indirilmesiyle dinin itmam edildiği sonucu alınmaktadır.

2. Enes İbn Malikten rivayet edilmiştir ki: Hz. Ömer (Radıyallahu Anh), Müslümanların Hz. Ebubekir (Radıyallahu Anh)’e biat ettiği gün Hz.Ebubekir’den önce minbere çıkarak “ Bundan sonra! Allah, Resulü için katında olanı sizin yanınızda olana tercih etmiştir. Bu kitap Allah’ın kendisiyle Resulünü hidayete erdirmiş olduğu bir kitaptır. Ona uyun ki siz de hidayet bulasınız. Ancak ve ancak Allah, Resulünü bununla doğru yola sevketmiştir” şeklinde bir hutbe irad etmiştir.[10] Hz Ömer’in bu konuşmasından yine Kur’an-ı Kerim’in hidayet vesilesi olduğu ve kendisine uyulması gereken bir kitap olduğu anlaşılmaktadır.
3. İbn Abbas (Radıyallahu Anh) tan naklolunmuştur ki o şöyle dedi: Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) beni kendisine kattı (kucakladı) ve “Ey Allahım! Ona te’vili öğret” buyurdu.[11] Hakeza bu rivayet de Kur’an’ın azametini ve delil olmaya evveliyetle liyakatini izah eder mahiyettedir.

İmam Buhari sünnetin delil olmasını da “Babu’l İktida bi Sünen-i Resulillah” şeklinde isimlendirdiği bapla ifade etmiş ve bununla da Sünnetin teşri’ kaynaklarından biri olduğunu ortaya koymuştur. Buhari, bu terceme altında zikretmiş olduğu “Bizi muttakilere imam kıl”[12] şeklindeki ayet-i kerimeden sonra İmam Mücahid’in “ Bizden sonrakilerin bize uyduğu ve bizim de öncekilere tabi olduğumuz imamlar (eyle bizi) şeklindeki tefsirini nakletmektedir. Daha sonra sünnetin delil olmasına İbn Mes’ud (Radıyallahu Anh)’in ve sair diğer sahabilerin bazı kavillerini zikrederek delil aramaktadır.[13] Bu da bize İmam Buhari’nin edilleye hadislerden delil bulmasını yansıtmasının yanı sıra, fıkıh anlayışının mahiyetini de az çok göstermektedir.

Haber-i Vahidin Hücciyyeti:

El-Buhari, edilleyi ispat konusunda yukarıda aksettirme gayretinde olduğumuz tutumunu haber-i vahidin delil olma değeri meselesinde de devam ettirmektedir. “Kitabu Ahbari’l-Âhâd” şeklinde müstakil olarak “Sahih” inde ele aldığı bı meselenin zımnında istişhad anlamında serdettiği bazı hadisleri zikretmekte fayda vardır:

- Bu meseleye birinci olarak “Bununla beraber mü’minlerin kaffesi birden toplanıp seferber olacak değillerdir. “Fakat her fırkadan b,r taife toplansa da dinde fıkıh tahsil etseler ve döndükleri zaman kavimlerini inzar eyleseler, gerek ki sakınırlar”[14] şeklindeki ayet-i kerimeyle istidlal eden İmam Buhari, sonrasında ayette geçen “taife” kelimesinin bir insana ıtlakının caiz olduğunu söylemekle haber-i vahid’in delil olmasına vurgu yapar. Bir kişiye taife denmesi de yine “Ve eğer mü’minlerden iki taife savaşırlarsa”[15] şeklinde başlayan ayet-i kerimeyle sabittir.[16]
- Tek kişinin verdiği haberin hüccet olabilmeye elverişli olduğuna “Şayet size fasık kişi bir haber getirirse onu araştırın” şeklindeki ayetle

istidlal eden İmam Buhari bu istidlal şeklinde "Mefhum-i Muhalefetin kısımlarından "Mefumu'ş-Şart" ile "Mefhumu's-Sıfat" yolunu kullanır. Buna göre mana " Fasık değil de adil bir kişi size her hangi bir haber getirecek olursa bunu kabul edin anlamına gelmektedir. Buhari, bu manayı da "Namaz vakti geldiğinde sizden biriniz size ezan okusun" şeklindeki hadis ve Efendimiz aleyhissalatü vesselam'ın tek olarak bazı sahabeleri bir kısım şehirlere vali olarak göndermesiyle te'yid eder.[17] Ve Kuba mescidinde insanlar sabah namazını eda ederlerken bir kişinin onlara Resulullaha geceleyin vahiy gelerek "Kabe" cihetine yönelmesini emrettiği haberini vermesiyle oaradaki bütün herkesin Şam istikametinden "Kabe" istikametine dönmeleri yine Buhari'nin "Haber-i vahid'in delil olmasına istidlal vecihlerindendir.

İcma ve delil değeri:

Efendimiz Aleyhissalatü vesselam'ın "Nuh Aleyhisselam ve ümmeti kıyamet gününde getirilecek ve Nuh (Aleyhisselam)'a "Tebliğ ettin, uaştırdın mı" denildiğinde o da "Evet Ya Rabbi!" diyecektir. Aybı soru ümmetine tevcih edildiğinde onlar "Bize hiçbir uyarıcı gelmedi diyeceklerdir" Nuh Aleyhisselam'a "Şahidlerin kimlerdir" denildiğinde o "Muhammed ve Ümmetidir" diye mukabelede bulunacaktır. sizler getirileceksiniz ve şehadette bulunacaksınız şeklindeki uhrevi bir hali tasviriyle icmaın delil-i asli olduğuna istidlal eden İmam Buhari, bu ümmetin hayırla mevsuf olması sebebiyle icmaının makbul olduğunu savunmaktadır.[18] İcma meselesi zımnında İmam Buhari, ehl-i harameyn'in icmaı ve İcma-ı sükûtî gibi meselelere de farklı hadislerden deliller getirmektedir.[19]

Kıyas-ı Celi ve Sair kıyaslar:

Bir kısım hadislerin baş tarafına yaptığı tercemeler ve yine bazı ifadelerinden de anlaşıldığı üzere İmam Buhari kıyasın sadece celî olan kımını kabul edio delil olarak alırken diğer kısımlarını ise kabul etmemektedir. Melela Kıyas-ı Celi'ye delil olarak Efendimiz Aleyhissalatü vesselam'ın "Üç kişi vardır ki onlar için iki ecir vardır. "…Bir adam ki, mülkünde ilişkide bulunduğu bir cariyesi vardı da onu güzelce edeplendirip iyi bir şekilde öğretti. Daha sonra onu azat edip onunla evlendi. İşte bu kişi için iki ecir vardır"[20] şeklindeki hadisi "Kişinin cariyesi ve ehlini öğretmesi" şeklinde isimlendirdiği terceme altında zikreder. İbn Hacer bu hadisin kişinin ehlini öğretmesini kapsamasının kıyas yoluyla olacağını belirtir. Zira kişi cariyesine Kur'an ve sünneti öğretmekle bu denli bir ecre mazhar oluyorsa, ehline bunu uygulaması neticesinde evleviyet tarikiyle bu sevabı müstahak olacaktır.[21]

Kıyas-ı celiyi mutlak anlamda kabul ettiğini bu şekilde anlatan İmam Buhari öte yandan hafi olan kıyası kabul etmediğini bize gösteren "Babu zemmi'r-re'y…" şeklinde başlayan tercemesiyle bu konudaki tavrını da net bir şekilde ortaya koymaktadır. "Bu görüşünü "Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeylerin peşine düşme" şeklinde ki ayet-i kerimeyle te'yid eden el-Buhari, hadis olarak da[22] "Efendimiz Aleyhissalatü vesselam'ın "Allah teala'nın bu ilmi soyarak bu ümmetten almayacağı bilakis alimlerin canlarını kabz etmek suretiyle ilmi alacağını daha sonra insanların bir takım cühelayı baş edinip onlardan fetva alacakları ve netice olarak bu cahillerin

kendilerine fetva soran kimseleri ıdlal edeceklerini anlatan hadisiyle istidlal etmektedir.[23] Bütün bunlar bize İmam'ın usuli delillerini ne şekilde teşkil ettiği ve hangi tarzda bir fıkıh anlayışı te'sis ettiğini göstermektedir.

Sonuç yerine

Saymış olduğumuz aslî deliller dışında İmam el-Buhari'nin fer'i bir takım delillerle de istidlal ettiği ve yeri gelince bunların her birerlerinin hücciyyetini ayet-hadis, kavl-i sahabe ve asar ile desteklediği gözlemlenmektedir. Burada bir yazının hacmini göz önünde bulundurarak mücmel bir şekilde ifade etmeye çaba gösterdiğimiz Buhari'nin fakihliği tartışma götürmez bir hususdur. Nasıl ki; Mezhep imamlarının usulleri arasında bulunan farklılık onları müctehid olmaktan çıkartmıyorsa, aynı şekilde İmam el-Buhari'nin fıkıh anlamında farklı bir metodu benimsemesi ve benimsediği bu metod çizgisinde hareket etmesi de onu müçtehit ve fakih olmaktan çıkartmayacaktır.

Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz üzere onun bir takım müçtehitlere atfen Sahihinin takriben yirmi beş yerinde kullandığı "Bazı insanlar dedi ki" şeklindeki itiraz cümlesi de kendisinin fıkıh ilminden içtihat seviyesinde nasipdar olduğunun müstakil bir ispatıdır. Artık bütün bunlardan sonra mezhep taassubu yahut bilmemek gibi bir takım sebeplerden dolayı gün yüzünden aşikar olan bu gerçeği iptal etmek olan bir şeyin inkarının onun mevcudiyetine zarar vermeyeceği şeklindeki kaziyye-i müselleme ile bertaraf edilebilir. Vesselam…

İmam Buhari'nin قال بعض الناس ifadesi ve merciinin tespiti

Buhari (Rahimehullah) nin İslam ilimlerinde ve özellikle hadis ilmindeki önemli mevkii malumdur. Ulema ve bütün ümmet tarafından Kur'andan sonra birinci kaynak olarak kabul edilen[24] "Sahih" i her asırda tazeliğini korumuş ve o asrın Müslümanlarına adeta ilaç olmuştur. Buharî'nin bahsini yaptığımız kitabını ayrıcalıklı kılan İmam Buharî'nin hadis rivayetinde öne sürdüğü bir takım şartlardır. V e "Sahih" in de toplam Yedi bin iki yüz yetmiş beş hadis rivayet etmekte, bunların arasından mükerrerlerin çıkarılmasıyla bu rakam dört bine kadar düşmektedir.[25]

"Tarihu't Teşri'" tarzında kaleme alınmış eserlerin mutaala edilmesi ile görülecektir ki her dönemde ulema arasında meseleleri tahlil etme açısından farklılıklar göze çarpmaktadır. Fakat bu farklılıklar her zaman için ümmet adına bir rahmet olmuştur ve olmaktadır. "Ümmetimin ihtilafı rahmettir" hadisi de bu manayı işaret ediyor olsa gerektir. [26] Bu ihtilaflardan biri de tarihte "Ehl-i hadis" ve "Ehl-i re'y" şeklinde ıstılahlaşmış iki ekolün müntesipleri arasında vaki olmuştur. Söz gelimi "Ehl-i hadis" olan bazıları, ötekileri kendi görüşlerini hadisin önüne geçirdikleri gerekçesi ile tenkid etmekten geri durmamış ve bu sebeple bu iki kesim arasında tenkid ve savunma tarzında bazı münakaşalar yaşanmıştır.[27] Yaşanan bu tartışmaların bir yansıması da konumuzla alakalıdır.

Bilindiği gibi İmam Buharî müctehid olup her hangi bir mezhep imamını taklit etmemiştir. Fakat kendisinde İmam Ebu Hanife'nin fıkıh

anlayışının daha galip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Buharî, Hanefi olan İbn Mübarek ve Veki'in kitaplarını okumuştur.[28] Bununla beraber bazılarının onu, bazı meşhur meselelerde İmam eş- Şafi'ye muvafakat etmesinden yola çıkarak Şafii mezhebine nisbet etmeleri doğru değildir. Zira buradan yola çıkılacak olursa, İmam Buhari'nin İmam-ı Azam ile görüş birliğinde olduğu konular İmam Şafi' ile görüş birliğinde olduğu konulardan az değildir.[29]

İmam Buhari hadisten çıkardığı hükmü toplam sayısı üç bin iki yüz altmış bire varan teracimine yansıtmıştır. Ve "Sahihi" inde yaklaşık yirmi beş yerde "İnsanların bazısı dedi ki" şeklinde mercii muşahhas olarak belli olmayan bir ifade kullanmıştır. Muşahhas kaydını getirdik, çünkü bununla "Ehl-i Re'yi tenkid ettiği açıktır.

Bu meyanda bazıları İmam Buhari'nin bu ifadesinin İmam Ebu Hanife'yi hedef aldığını ifade etmektedirler. Bu şekilde bir iddia, kesinlik arz etmeyen bir ifadenin bu derecede muayyenleştirilmesi kabilinden son derece tutarsızdır. Velev ki kabul edilse dahi en fazla kısmen doğru olabilir. Çünkü İmam Buhari'nin bu ifadeyi kullandığı yerlerde İmam-ı Azam'a muvafık düştüğü, aynı hükme vardığı da vakidir. Dolayısıyla bu ifadenin sadece İmam-ı Azam'a hasredilmesi en azından imama haksızlıktır.

Muhammed Enver Şah el-Keşmîrî'nin ifadesiyle, Buhari bu ifadesiyle bazen İsa İbn Eban, Bazen İmam eş-Şafii'yi ve bazen de İmam Muhammed'i kasdetmiş olabilir. Hatta bu ifadeyi kullandığı bazı yerlerde kendisinin de aynı görüşte olduğu yahud tereddüt de olduğu gözlemlenmektedir.[30]

Bütün bunlarla beraber İmam Buhari'nin bu ifadeyi kullandığı Yirmibeş'e yakın yerin tamamında İmam Ebu Hanife'yi kastettiğini söylemek tutarsızdır. Ve İmam Ebu Hanife'yi hedef aldığı kesin gibi görünen "Rikaz-Ma'din" meselesinde de İmam Buharî'nin mutlak olarak haklı olduğunun söylenmesi yine tahakküm olacaktır. Zira Aynî, Ma'din'in rikaz gibi olduğu meselesinde, İmam Buharî'nin bu ifadesinin İmam Ebu Hanifeyi hedef aldığını kesinkes belirten İbnu't Tîn'e "Bu ifadenin mercii Ebu Hanife ile aynı şeyi savunan Küfe ehlinden Süfyan-ı Sevri ve Şam ehlinden el-Evzaî niçin olmasın? Diye itirazda bulunmuştur.[31] Ve İmam Buhari Rahimehullah, İmam Ebu Hanife'yi bu mevzuda tenkid ederken, Rikaz ile ma'din'in aynı olduğunu ve dolayısıyla ma'din'de de aynı Rikaz gibi beşte bir zekat düştüğünü arapların "اركز المعدن" cümlesi ile savundularını ifade etmektedir.[32] Hâlbuki Ne İmam Ebu Hanife ve ne de Araplardan böyle bir terkib-i isnadî naklolunmamıştır. Belki İmam Ebu Hanife ve es-Sevrî'nin söylediği "اركز الرجل" terkibidir.[33]

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bu gibi mesailde her hangi bir açıklama yapılmaksızın mahza nakiller ve kendi nefsimizden yaptığımız ta'yinler bağlayıcı olmayacaktır. Velev ki muhal farz İmam Buharî'nin Ebu Hanife'yi ismiyle tasrih ettiğini düşünsek dahi, Malik İbn Dinar'ın "Ulema'nın bir biri aleyhine söylemiş oldukları sözleri hariç bütün sözleri makbuldür"[34] şeklindeki büyük sözünü hiçbir zaman aklımızdan çıkarmayıp düstûr edinmemiz gerekir. Ki bu mes'ele İlmî bir meseledir. Burada bir müctehidin yekdiğerine itirazı söz konusudur. İsabet edene iki,hata edene bir sevap vardır. Allah hepsinden razı olsun ve Şefaatlerine bizleri nail

eylesin. Âmin!…

---

[1] Bu konuyla alakalı İmam Buhari'nin "Maklubu's-Sened" halindeki yüze yakın hadisi, kendisine imtihan kasdıyla yöneltenlere karşı, her bir hadisin senedini ait olduğu metne nasıl bitiştirdiği ve bu hadiseyle de hadis ilmindeki üstün isti'dadını ne şekiilde ispat ettiğini okumak için bkz. Bedru'ddin ez-Zerkeşi, en-Nüket ala Mukaddimeti İbnu's-Salah, 2/303 Edvau's-Selef Riyad 1998 B.1

[2] Abdu'l-Fettah Ebu Gudde, Keşfu'l-İltibas Mukaddimesi, s.5 vd., M. Matbuati'l-İslamiyye, Halep, 1993, B.1

[3] İmam Buhari "Sahih"inde 25'e yakın yerde "قال بعض الناس" şeklinde müphem bir ifade kulanmaktadır. Kimileri bu ifadeyi İmam Ebu Hanife'ye tevcih etmekteyse de, Buhari'nin bu ifadeyi kullanmış olduğu bazı yerlerde Ebu Hanife'yle muvafık düşmesi gerekçesiyle bu ifadelerin tamamındaki maksut kişinin İmam Ebu Hanife olduğunu söylemek en azından ona yapılacak olan bir haksızlıktır. Ki Aynî,bazı yerlerde (örn. 9/143)bunlara cevap vermektedir. Ayrıca bu konu hakkında müstakil olarak Abdü'l-Gani el-Ğuneymi tarafından "Keşfu'l-İltibas amma evredehu'l-İmamu'l-Buhari alâ Ba'zi'n-Nas" diye bir eser kaleme alınmıştır. M. Matbuati'l-İslamiyye, Halep, 1993, B.1

[4] Buharî' nin bu konudaki adeti için bkz. Abdülhak Abdülhâdi, Âdâtu'l-İmami'l-Buhârî, s. 71-73 2007, B.I

[5] Nurettin Itr, Menhecu'n-Nakd, s. 253, Daru'l-Fikr, Dimeşk-Suriye 1988 B.3

[6] Hatta İbnu's-Sübki, İmam Buhari'nin "ez-Za'ferani, Ebu Sevr, Kerabisi'den işitmesi sebebiyle onu "Tabakatu'ş-Şafiiyye"sinde zikretmektedir. Diğer bazıları hocalarından birisinin A. İbn Hanbel olması gerekçesiyle onu Hanbeli sayarken, Hanefiler de İshak b. Rahuye'nin sahih'i toplamasını ona işaret etmesini gerekçe göstererek Buhari'yi Hanefi saymaktadırlar. Bkz. Abdu'l-Mecid Haşim, el-İmamu'l-Buhari Muhaddisen ve Fakihen, s. 167

[7] Muhammed Bedr Alem, Feyzul Barî Takdimesi s.58, -Ebu Gudde, s. 9- 10

[8] Kitab(Kur'an)'a sarılma kitabı…

[9] Es-Sahih, Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab ve's-sünne 96 No: 7268

[10]Es-Sahih, Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab ve's-sünne 96 No: 7269

[11]Es-Sahih, Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab ve's-sünne 96 No:7271

[12] Kuran, Furkan 74

[13] Es-Sahih, Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab ve's-Sünne, Babu'l-İktida bi sünen-i Resulillah 2 No: 6847 vd..

[14] Kur'an, Tevbe 122 (Elmalılı ilgili ayet-i kerime…)

[15] Kur'an, Hucurat, 9

[16] Es-Sahih, Kitabu't-Temenni 98, Babu ma cae fi icazeti haberi'l-Vahid 10,

[17] Es-Sahih a.y. (devamı)

[18] Es-Sahih, Kitabu'l-Enbiya 64, Babu kavlillah ve lekad erselna nuhen.. 4"

[19] Es-Sahih, Kitabu'l-Feraiz, Babu mirasi'l-Ced nea'l-eb 8,

[20]Es-Sahih,Kitabu'l-İlim, Babu Ta'limi'r-recul emetehu ve ehlehu 31 No: 97

[21] Bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bari, 1/90 Daru'l-Marife, Beyrut-Lübnan

[22]Es-Sahih, Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab ve's-Sünne, No: 7307

[23] Abdü'l-Kahir Muhammet Ahmed, Fıkhu'l-İmami'l-Buhari, Camiatu Ümmi'l-Kura, 1995

[24] Abdurrauf el- Münavî, el- Yevakit ve'd Dürer 1/269, Nurettin Itr, Menhecu'n Nakd fi ilmi'l Hadis s.59

[25] Tahir el-Cezairi, Tevcihu'n Nazar ila Usûli'l Eser 1/220

[26] Şerhu'n Nevevi ala Müslim 11/92

[27] Bu ihtilaf'ın aslında "Ehl-i Re'yin biraz anlaşılamamasından kaynaklandığı için bk. Muhammed Zahid el- Kevserî, "Fıkhu ehli'l Irak ve Hadisuhum" s. 4-12

[28] Abdu'l Fettah Ebu Gudde, Keşfu'l İltibas Takdimesi s. 10

[29] Muhammed Bedr Alem, Feyzul Barî Takdimesi s.58, -Ebu Gudde, a.y.-

[30] M.Enver Şah el- Keşmîrî, Feyzu'l Bârî Şerhu Sahihi'l Buharî, 3/161

[31] Bkz. Aynî, Umdetu'l Kârî, Kitabu'z Zekat, Babu'n Fi'r rikazi'l Humus 9/143

[32] Buhari, es-Sahih, Kitabu'z Zekat , Babun fi'r Rikazi'l Humus 68

[33] Ayni, a.y.

[34] İbn Abdi'l Ber, Camiu Beyani'l İlmi ve Fadlihi 2/295 -Müessesetü'r Reyyan-